

Kuidas hädaolukorras ja sõjas ellu jääda? Rõõmsal noodil tõsiseid soovitusi

Vilnius, 2015

JDK 355.58(474.5)
Pr-04

Tegevtoimetaja
dr Karolis Aleksa

Illustraator
Ilja Bereznickas

Keeletoimetaja
Renata Alauskaitė-Mikalainienė

Küljendajad
Aida Janonytė, Violeta Pikčiūnaitė

© Kaitseministeerium, 2015

© Ilja Bereznickas, 2015

ISBN 978-609-412-084-8

Eessõna

Arutage kõige hullemad võimalikud stsenaariumid pere keskis läbi	8
Olge evakuatsiooniks valmis.....	8
Varud ning hädavajalikud, isiklikud ja täiendavad esemed, mis tuleks õnnetuse puhuks pakkida	9
Keldri muutmise varjendiks	10
Kuidas hädaolukorras käituda?	11
Kuidas käituda hoiatussignaali korral?	12
Elanike evakuatsiooni väljakuulutamise korral jagatakse järgmist teavet.....	12
Kuidas käituda, kui ametiisikud on kuulutanud välja evakuatsiooni või olete otsustanud, et kodus ei ole enam ohutu olla?	12
Kuidas käituda, kui kodus ei ole ohutu olla, aga te ei saa evakueeruda?	13
Kuidas käituda keemiaohu korral?	13
Kuidas käituda kiirgusohu korral?	14
Joodiprofülaktika	15
Kui naasete keemiliselt, bioloogiliselt või radioloogiliselt (ingl chemically-biologically-radiologically, CBR) saastunud keskkonnast, võtke ettevaatusmeetmeid	15
Kuidas käituda kahtlase eseme või lõhkeaine leidmise korral?	16
Kuidas käituda, kui teie lähedal toimub plahvatus?.....	16
Kuidas käituda rusude alla lõksu jäämise korral?.....	17
Kuidas käituda tungleva rahvamassi keskele jäämise korral?	18
Kuidas käituda, kui hädaolukord on möödunud ja naasete koju?	18
Kuidas käituda pantvangi sattumise korral?.....	19
Tegutsemine mobilisatsiooni korral	20
Mobilisatsioonikutse saamisel on kutsealused kohustatud andma endast teada järgmistes sõjaväeteenistusse värbamise ja mehituskeskustes.	21
Reservväelane peab teadma järgmist	21
Kuidas käituda, kui märkate naabruskonnas või kustahes mujal riigis kahtlasi relvastatud isikute rühmi?.....	22
Kuidas käituda õhuhäire korral?.....	22
Kuidas käituda, kui teie elukohta saavad vaenulikud väed?	22
Kuidas käituda, kui kuulete läheduses tulistamist või tulevahetust?.....	23
Kuidas sõjast räsitud piirkonnast omal jõul evakueeruda?	23
Kuidas jääda ellu vastasvägede vallutatud territooriumil?	24
Kuidas käituda, kui vaenlase sõdurid kontrollivad hooneid ja nõuavad dokumente näha?	26
Kuidas käituda, kui agressori sõjalised jõud on end teie piirkonnas ajutiselt sisse seadnud ja	

kehtestanud sõjalise okupatsioonivõimu?	26
Leedu relvajõudude eraldusmärgid.....	27
Leedu relvajõudude sõjaväelised auastmed	
Leedu relvajõudude ja teiste riigikaitse institutsioonide eraldusmärgid	
Tsiviilkaitse tähised	
Allikad	

Head Leedu kodanikud!

Meil on hea meel tuua teieni teine väljaanne „Kuidas hädaolukorras ja sõjas ellu jääda? Rõõmsal noodil tõsiseid soovitusi”. Esimese väljaandega võrreldes on sellesse tehtud märgatavaid muudatusi. Leiate siit üksnes praktilisi nõuandeid ja asjakohast teavet, tänu millele on trükkis nii mahult kui ka formaadilt väiksem. Peale selle oleme lisanud ilmekaid illustratsioone. Väljaanne sündis riigikaitse ekspertide ja päästekooli tsiviilkaitse koolituskeskuse koostöös.

Trükise mahtu ja formaati muudeti kommentaaride põhjal, mis saadi esimese väljaande avalike esitluste käigus ja kirjalikult. Oleme lugejatele arvamuse avaldamise eest väga tänulikud ning peame seda tõendiks, et Leedu kodanikud vajavad häda- ja sõjaolukorras käitumiseks spetsiaalseid juhtnööre. On väga oluline, et ühiskond näitab teema vastu üles sügavat huvi. See annab märku ühiskonna küpsusest ja teema teadvustamisest, mis annab meile ka võimaliku agressori ees eelised, muudab meid tugevamaks ja tagab turvalisuse.

Leiate siit juhtnöörid häda- ja sõjaolukorras käitumiseks umbkaudu 30 ammendaval teemal. Võrreldes esimese väljaandega on osasid teemasid palju täiendatud. Enamiku neist on illustreerinud Leedu animarežissöör ja kunstnik Ilja Bereznickas – see peaks loodetavasti aitama teil ühes või teises olukorras soovitatavat või taunitavat käitumist meelde tuletada. Samuti oleme lisanud Leedu relvajõudude eraldusmärgid, et aidata teil eristada Leedu vägesid tundmatutest relvastatud isikutest, kes võivad väliselt Leedu sõduritega sarnaneda.

Need, kes ei ole esimest väljaannet lugenud, peaksid seda kindlasti tegema kaitseministeeriumi ametlikul veebisaidil http://www.kam.lt/lt/ka_turime_zinoti_apie_pasirengima_ekstremalioms_situacijoms_ir_ka_ro_atvejui.html.

Ootame väga teie tähelepanekuid väljaande kohta, ükskõik kas loete seda paberil või sirvite internetis. Loodan, et saate siit tõeliselt kasulikke nõuandeid.

/allkiri/
kaitseminister
Juozas Olekas

Tehke juba varakult kindlaks, kus asuvad teile lähimad ühiskondlikud kaitserajatised, kus saate varjuda.

Ükski riik ei ole loodusõnnetuste eest täielikult kaitstud. Riigi kõige haavatavama osa moodustavad selle kodanikud, kes vajavad riigivõimude ja kogukonna abi. Enda kaitsmine õnnetuste eest ja nendest eluga pääsemine on aga täiesti võimalik, kui kõik on tuttavad praktiliste nõuannetega ning järgivad neid hoolikalt.

Arutage kõige hullemad võimalikud stsenaariumid pere keskis läbi

- Uurige järele, missuguseid õnnetusi võib juhtuda.
- Arutlege isekeskis käitumise üle igas võimalikus hädaolukorras.
- Leppige kõigi pereliikmetega kokku, millised kohad on teie kodus kõige ohutumad; millal akendest eemale hoida ja vastupidi – millal toob varjumine hoopis kahju.
- Leppige kokku käitumine juhuks, kui kõik pereliikmed asuvad hädaolukorra saabumisel eri kohtades.
- Leppige kokku, kuidas hoolitsete laste, vanurite või puudega pereliikmete eest.
- Leppige kokku, kus kohtute juhul, kui kõik pereliikmed asuvad hädaolukorra saabumisel eri kohtades, ja juhul, kui peate kodust otsekohe põgenema.
- Mõelge välja kaks kohtumispaika. Üks neist peaks asuma kusagil välitingimustes ja teine selliste inimeste juures, keda usaldate.
- Veenduge, et teaksite kohtumispaijade aadresse ja lähedaste telefoninumbreid.
- Tehke juba varakult kindlaks, kus asuvad teile lähimad ühiskondlikud kaitserajatised, kus saate varjuda (need märgistatakse spetsiaalse märgiga: sinine võrdkülgne kolmnurk oranžil ruudul, mida ümbritseb sinine raam).
- Mõelge läbi, kuidas hoolitsete oma lemmikloomade eest.

Olge evakuatsiooniks valmis

- Mõelge läbi, kuidas käituda, kui ametiisikud käsivad evakueerida, s.t peate oma kodu maha jätma ja minema ohutusse kohta.
- Tehke teises linnas elavate sõprade ja sugulastega eelkõkkulepped, et nad pakuksid teile ulualust, kui olukord pöördub halvemuse poole.
- Mõelge läbi, missugune on kõige kiirem viis evakueeruda.
- Mõelge läbi, kuidas te evakueerute.
- Olge valmis iga hetk lahkuma.
- Hoolitsege alati selle eest, et teie sõiduki kütusepaak oleks täis.

- Pakkige hädavajalikud esemed evakueerimisele mõeldes kokku.

Varud ning hädavajalikud, isiklikud ja täiendavad esemed, mis tuleks õnnetuse puhuks pakkida

- Pakkige hädavajalikud esemed mõlemaks puhuks: kui peate evakueeruma või kodus varjuma.
- Veenduge, et kõik pereliikmed teaksid, kust need kiirelt kaasa haarata.
- Varuge koju piisavalt toitu ja eluks olulisi ravimeid, millest jätkub teie perele vähemalt 3 päevaks.
- Hoidke varusid tihedast ja vastupidavast materjalist seljakotis, mida on mugav kaasa haarata.
- Kinnitage seljakotile lipik oma nime ja aadressiga (kui see peaks kaotsi minema).
- Mõistlik on hoida väiksemaid esemeid sõiduki pagasiruumis.
- Hoidke originaaldokumente ohutus kohas.

Hädavajalikud asjad

- Vesi (vähemalt 3 l iga pereliikme kohta)
- Esmaabikarp
- Ravimivaru ravimit tarvitavale pereliikmele
- Raha (nii sularaha kui ka krediitkaardid)
- Dokumendid (pass, ID-kaart, sotsiaalkindlustuskaart, kindlustuspoliisid, sünni- ja surmatunnistused, omandiõigust kinnitavad dokumendid)
- Tikud (veekindlas pakendis), välgumihklid
- Riknematu toidutagavara 3 päevaks (liha-, kala-, köögivilja- ja puuviljakonservid; mahl; piim; pakisupid; kuivatatud või soolatud toiduained; suhkur; sool; nuudlid; kruubid; pähtlid, moos; kuivikud; kommid; šokolaad; kohv; tee jne)
- Beebitoit, eridieedil vanurite toit
- Kaasaskantav raadio või teler koos varupatareidega
- Taskulamp koos varupatareidega
- Sõiduki varuvõtmed
- Signaalseadmed
- Isiklikud esemed, nagu vatt ja marlisidemed, korrapäraselt tarvitataivate ravimite retseptid või nende koopiad, varupatareid kuuldeaparaadile või varuaku ratastoolile, varuprillid jne
- Kõigi pereliikmete mobiiltelefonid ja laadijad

KÕIGE OLULISEMAD ASJAD

VESI

RAVIMID

RAHA

DOKUMENDID

TIKUD

TOIT

RAADIO

12 L VETT

DOKUMENDID

TOIT

TIKUD

RAHA

TELER

RAVIMID

Täiendavad hädavajalikud esemed (evakueerumisel)

- Iga pereliikme vahetusriided (jalatsid, veekindlad joped, mütsid, kindad, soojad rõivad, päikseprillid)
- Iga pereliikme suurrätt või magamiskott
- Kõõginõud (purgiavaja, ühekordse kasutusega tassid-taldrikud, mitmeotstarbeline nuga, prügikotid jne)
- Hügieenitarbed (WC-paber, prügikotid, pabertaskurätid, rätikud, seep, pesuained, šampoonid, deodorandid, hambapasta ja harjad, kammid, huulepalsamid jne)
- Ajaviide juhuks, kui teil tuleb oodata (raamatud, mängud, laste mänguasjad)
- Perekonna reliikviad, mõni perefoto
- Muu vajalik (paber, pliiats, niit ja nõel, väike labidas, tangid, mutrivõti, vile, telk, kompass, köis, teip jne)
- Evakueerumise sihtkoha kaart ja telefoninumbrid

Keldri muutmine varjendiks

- Kõige paremini sobib betoonlae ja tugevate seintega kelder.
- Ehitage tugevad ja ruumikad riiulid ning paigutage need seinte äärde, et kasutada neid ühtlasi kas lavatsite või pinkidena.
- Kavandage evakuatsioonitee või rajage see (võimaluse korral).
- Paigaldage ventilatsioon, mõelge läbi täiendava tuulutusava, umbkaudu 150 mm läbimõõduga toru paigaldamine. Mõelge läbi, kui kaua teil selle paigaldamiseks aega kuluks.

- Kui teie keldris on küttekeha, siis juhtige selle ahjutoru õue ning muutke küttekehaalune põrand tulekindlaks (kasutage telliseid, betoonplokke vms).
- Paigaldage puitpõrand (puitplangud või -lauad), mis hoiab sooja.
- Kui teie keldris on aknad, varuge kotte, täitke need liivaga ja katke aknad seestpoolt kinni, et kaitsta end kildude eest, kui õues peaks toimuma plahvatus.
- Hankige kaasaskantav pliit (gaasitoitel) ja petrooleumlamp.
- Hoidke keldris osa oma varudest (toit, vesi), soojadest rõivastest ja hädavajalikest esemetest.
- Hankige 40-liitrine tünn või muu veemahuti.
- Kavandage WC (nt kaanega ämber).
- Kui elate kortermajas, kasutavad keldrit varjendina ilmselt ka teie naabrid, nii et saate nendega jõud ühendada.
 - Paarist küttekehast piisab tervele keldrile: asetage need akende lähedale ja juhtige ahjutorud aknast välja. Küttekehad toimivad ka valgusallikana.
 - Kasutage üht ruumi toidu säilitamiseks, teist WC-na; tehke koos süüa teha ning käige toidu- ja veetagavarasid täiendamas.

Kuidas hädaolukorras käituda?

- Kui peate kutsuma abi, keegi on vigastatud või esineb muu etteaimamatu oht, siis helistage hädaabinumbril 112.
- Kui saite telerist/raadiost teada või saadeti teie mobiiltelefonile sõnum, et juhtunud on õnnetus ja oht liigub teie poole, siis järgige juhiseid.
- Tehke mobiil- ja lauatelefonilt sõpradele-sugulastele võimalikult vähe kõnesid, et mitte sideliine üle koormata ega blokeerida.
- Jääge rahulikuks, keskenduge, võtke end kokku.
- Ärge minge põhjuseta mitte kuskile.

Kuidas käituda hoiatussignaali korral?

- Kui kuulete kolmeminutilist pulseerivat heli (9 ± 1 sekundit heli ja 6 ± 1 sekundit pausi), püütakse sellega teie tähelepanu. Käituge järgmiselt.
 - Lülitage teler/raadio sisse, et saada teavet ja juhtnööre. Järgige saadud juhtnööre hoolikalt.
 - Jätke Leedu rahvusringhäälingu raadio- või telekanalid tööle.
 - Järgige ringhäälingu kaudu saadud juhtnööre.

Elanike evakuatsiooni väljakuulutamise korral jagatakse järgmist teavet

- Ohtlikult alalt lahkumiseni jäänud aeg
- Viis, kuidas evakueeritakse elanikud, kes ei suuda omal jõul lahkuda
- Evakuatsioonipunktide (kogunemiskohtade) asukoht
- Vahepealsete kogunemiskohtade asukoht (vajaduse korral)
- Evakuatsiooni sihtkoht ja kogunemiskohad (neile, kes kasutavad isiklikku transporti), kus pakutakse eluliselt vajalikke teenuseid (toit, joogivesi, ravimid jne)
- Kaasavõetavad esemed
- Ohutusmeetmed, mida rakendada enne kodust lahkumist
- Teed (evakuatsiooniteed), mida peaksite kasutama

Kuidas käituda, kui ametiisikud on kuulutanud välja evakuatsiooni või olete otsustanud, et kodus ei ole enam ohutu olla?

- Võtke hädavajalikud esemed, mida teil läheb vaja evakueerumisel või ajutisel ümberasustamisel.
- Pange selga kaitset pakkuvad riided (pikkade säärtega püksid, veekindel jope, kummikud, müts).
- Kasutage lahkumiseks soovituslikke teid. Ärge kasutage otseteid, sest teed, mida ei ole soovitatud, võivad olla blokeeritud.
- Ületage sildu ja ristmikke ettevaatlikult, ärge peatuge kõrgepingeliinide all.
- Kui sõidukiga lahkumiseks on juba hilja, minge jalgsi.
- Pidage meeles, et parem karta kui kahetseda, s.t lahkuge pigem varem kui hiljem.
- Kui teie pere lahkub isikliku transpordiga, koonduge ühte sõidukisse, et vähendada mõne pereliikme mahajäämise ohtu (pange teekond varem paika).
- Kui te ei saa sõprade-sugulaste juures ohutult olla, minge ametiisikute määratud sihtkohta, kus teile antakse peavarju ja vajalikku abi.
- Sõitke mööda ametiisikute soovitatud marsruute.
- Kui teil ei ole võimalik isiklikku transporti kasutada, tehke varakult kindlaks endale lähimad evakuatsioonipunktid, kust viiakse elanikud tõsise ohu korral organiseeritult ära.
- Veenduge, et jäta kodus kodu ohutult selja taha: keerake vesi kinni, eemaldage kõik elektriseadmed vooluvõrgust, võtke toit külmikutest ja sügavkülmikutest välja, sulgege ja lukustage kõik ukSED, tooge aiamööbel ja laste mänguasjad siseruumidesse.
- Kui keeldute ametiisikute korraldusel evakueerumast, peate esitama sellesisulise kirjaliku avalduse, millele on märgitud teie nimi, sünniaeg ja elukoht.

Kuidas käituda, kui kodus ei ole ohutu olla, aga te ei saa evakueeruda?

- Ootamatu ohu tekke ja ohutusse kohta taganemise vajaduse korral minge lähimasse ühiskondlikku kaitserajatisse, mis on märgistatud spetsiaalse märgiga.
- Võtke kaasa isikut tõendavad dokumendid ja ravimid (kui tarvitate neid korrapäraselt või teil esineb terviseprobleeme).
- Kui teiega on kaasas imikud või väikelapsed, varuge neile toitu, ühekordse kasutusega mähkmeid, suurrätte ja mänguasju.

Kuidas käituda keemiaohu korral?

- Lahkuge saastunud alalt esimesel võimalusel.
- Liikuge tuule puhumise suunaga risti, nii et tuul puhub külje pealt, ja vältige madalaid maastikke.
- Kaitske hingamisteid: katke nina ja suu ühekordse kasutusega maski, niiske rätiku või taskurätiga. Kasutage respiraatorit (kui teil on see olemas).
- Kaitske nahka: pange selga veekindlad rõivad ja jalatsid.
- Ärge unustage koju naastes duši alla minna ja puhtaid riideid selga panna. Pange saastunud rõivad kilekotti ja viige eluruumidest ära.
- Kui te ei saa saastunud alalt taganeda, püsige suletud ruumides. Kui viibite õues, minge tuppa.
- Sulgege ja tihendage eluruumi (korterit või maja) välis- ja siseaknad teibi või muude asjakohaste vahenditega. Tihendage ventilatsiooniavad ja akende tuulutussavad kanga või paberiga. Katke välisuksed niiske riidega.
- Minge hoone ülemistele korrustele – paljud ohtlikud kemikaalid kogunevad madalatele kōrgustele.
- Ärge minge põhjuseta õue.
- Valmistuge võimalikuks evakuatsiooniks.
- Ärge laske paanikal võimust võtta. Hoiatage naabreid ja sugulasi.

Kuidas käituda kiirgusohu korral?

- Ärge laske paanikal võimust võtta. Hoiatage naabreid ja sugulasi.
- Püsige suletud ruumides. Kui viibite õues, minge tuppa.
- Sulgege otsekohe kõik aknad, akende tuulutussavad, ventilatsiooniavad, ukSED ja šahtid. Kui olete need sulgenud, tihendage kõik uste ja akende praod isoleerteibi või paberiga.

Plastaknad ja rõduuksed on juba väga tihedad, nii et nende täiendav tihendamine pole vajalik.

- Lülitage ventilatsioon, õhu sissepuhe, kliimaseadmed ja õhuküttesüsteemid välja.
- Kui teil on loomad/lemmikloomad, viige nad siseruumidesse.
- Pange toit õhukindlalt/tihedalt suletud anumatesse, purkidesse või kilekottidesse. Pange köögiviljad paberi ja kilega vooderdatud kastidesse ning katke purjeriide või muu tiheda kangaga.
- Ärge minge põhjuseta õue. Kui peate seda tegema, püüdke radioaktiivset tolmu mitte sisse hingata. Kaitske hingamisteid: katke nina ja suu ühekordse kasutusega maski, rätiku või volditud taskurätiga. Kasutage respiraatorit või gaasimaski (kui teil on see olemas).
- Säilitage joogivett tihedalt suletud mahutites või purkides.
- Kui selleks on antud korraldus, veenduge, et teil oleks varutud joodipreparaate (kaaliumjodiid või jodaat).
- Kui teil on loomad/lemmikloomad, viige nad suletud ruumidesse või kasvuhoonesse. Katke kaev kinni.
- Ärge unustage koju naastes duši alla minna ja puhtaid riideid selga panna. Pange saastunud rõivad kilekotti ja viige eluruumidest ära.
- Valmistuge võimalikuks evakuatsiooniks.

Joodiprofülaktika

- Kui selleks on antud korraldus, manustage stabiilset joodi (kaaliumjodiidi (KI) või jodaadi (KIO₃) tablette või 5%-list jooditinktuuri).
- Soovitav stabiilse joodi päevane ühekordne annus on järgmine.
 - Täiskasvanud ja teismelised vanuses 13–16 eluaastat peaksid manustama 130 mg kaaliumjodiidi või 170 mg kaaliumjodaadi.
 - 3–12-aastased lapsed peaksid manustama 65 mg kaaliumjodiidi või 85 mg kaaliumjodaadi (pool täiskasvanu kogusest).
 - Imikud ja väikelapsed vanuses 1 kuu kuni 3 eluaastat peaksid manustama 30–35 mg kaaliumjodiidi või 40–45 mg kaaliumjodaadi (veerand täiskasvanu kogusest).
 - Alla 1-kuused vastsündinud peaksid manustama 15 mg kaaliumjodiidi või 20 mg kaaliumjodaadi (1/8 täiskasvanu kogusest).
- Kui tablette pole saada, võite manustada 5%-list jooditinktuuri. Alla 2-aastased lapsed peaksid manustama 1–2 tilka 3 korda päevas kuni 7 päeva jooksul. Üle 2-aastased lapsed ja täiskasvanud peaksid manustama 3–5 tilka 3 korda päevas kuni 7 päeva jooksul.

Kui naasete keemiliselt, bioloogiliselt või radioloogiliselt (ingl *chemically-biologically-radiologically*, CBR) saastunud keskkonnast, võtke ettevaatusmeetmeid

- Vältige kehalist kokkupuudet pereliikmetega, et mitte kanda saastet neile üle.
- Võtke CBR-saastunud keskkonnas seljas olnud rõivad seljast.
- Tehke seda peast jalgade poole: esmalt jope, seejärel särk või pluus, viimasena püksid või seelik. Ärge tõmmake rõivaid üle pea, et mitte saastada oma nägu ega silmi.
- Mähkige rõivad kokku, saastunud pool seespool, pange need kotti (kahte) ja viige ohutusse kohta. Teile antakse hiljem juhtnöörid, mida nendega ette võtta.
- Peske end hoolikalt kuuma duši all (38–40 °C) või külma vee ja seebiga (soovitav on kasutada pesuseepi).
- Peske esmalt käsi, seejärel nägu, kaela, silmi-kõrvu, nina-suud. Peske põhjalikult kõiki ülejäänud kehaosi.
- Peske vähemalt 3–5 minutit. Kui puutusite kokku radioloogilise saastega, pikendage seda aega 10 minutini.

Kuidas käituda kahtlase eseme või lõhkeaine leidmise korral?

- Ärge puudutage seda mitte kunagi! Ärge püüdke välja uurida, mis on selle sees; ärge tõstke seda üles ega viige mujale; ärge visake seda kõrvale; ärge püüdke mitte kunagi omal käel välja selgitada, millega täpselt on tegemist.
- Ärge suitsetage kahtlaste esemete läheduses ega kasutage mobiiltelefoni.
- Astuge kahtlasest esemest eemale ja varjuge millegi tugeva, soovitatavalt mõne hoone taha.
- Teatage oma leiust esimesel võimalusel politseisse.
- Oodake politseinike saabumine kindlasti ära, sest teie olete ainus, kes oskab kahtlase eseme asukohta kõige täpsemini kirjeldada ja seda näidata.
- Politseid oodates hoidke teised inimesed kahtlasest esemest eemal, hoiatage selle läheduses viibivaid inimesi ja paluge neil ohutusse kohta taganeda.
- Kui leidsite taolise eseme ühistranspordist, teavitage sõidukijuhti.

Kuidas käituda, kui teie lähedal toimub plahvatus?

- Heitke maha ja katke pea kätega.
- Kasutage mistahes käepärast varjendit: hooned, kraavid, lohud, puud. Siseruumides sobivadapid, laud või seinad.

- Ärge kiirustage varjendist lahkuma, sest osa kilde liigub bumerangina – need teevad õhus ringi ja tabavad epitsentri lähedast ala.
- Kui pääsesite ise vigastusteta, aidake haavatutel ohutumasse kohta evakueeruda ja andke neile esmaabi.
- Ärge kasutage varjendina kahjustatud hooneid, sest need võivad iga hetk kas tervenisti või osaliselt kokku variseda.
- Kui plahvatus toimus teie siseruumides viibimise ajal, lahkuge avariiväljapääsude kaudu. Ärge kasutage mitte kunagi lifte!
- Teatage juhtunust viivitamata hädaabinumbrile 112.

Kuidas käituda rusude alla lõksu jäämise korral?

- Te ei tohi meelt heita. Hingake sügavalt sisse, hinnake olukorda ja tehke kõik, et ellu jääda.
- Püüdke aeglaselt ja rahulikult käed-jalad vabastada (et mitte panna liikuma teie kohale kogunenud kiviprahti).
- Vaadake üle oma vigastused, suruge verejooksu peatamiseks haavale.
- Kui teil on külm, heitke külili ja tõmbuge kägarasse, üks käsivars külje all – nii vähendate kokkupuudet maapinnaga.
- Kui saate istuda, tõmmake põlved vastu rinda, kummarduge üle nende ja katke pea kätega.
- Püüdke oma olemasolust/asukohast kuidagi teada anda: karjuge, lööge millegagi lärmi (nt taguge metallitükki või kivi vastu toru) – seda eriti juhul, kui kuulete päästjaid läheduses olevat.
- Kui teil on mobiiltelefon, helistage hädaabinumbrile ja andke endast märku.
- Pidage meeles, et päästjad lülitavad korra tunnis kõik seadmed välja ja teevad vähemalt 10-minutilise pausi, et kuulda vaikuses appihüüdeid.
- Proovige pääseteed leida. Ärge liigutage seejuures purunenud talasid, telliseid või muid rususid mõtlematult – võimalik, et need toetavad suurt hulka kiviprahti teie kohal. Kui liigutate tuge pakkuva tüki hoolimatult eemale, võib toe kaotanud mass teid enda alla matta.
- Kui saate istuda, tõmmake põlved vastu rinda, kummarduge üle nende ja katke pea kätega. Kui teil on mobiiltelefon, helistage hädaabinumbrile ja andke endast märku.
- Püüdke teha kindlaks, kas teie läheduses on veel inimesi lõksus.

Kuidas käituda tungleva rahvamassi keskele jäämise korral?

- Kui jääte suure rüsina või paanikas rahvahulga keskele, pange vigastuste ennetamiseks nõöbid/lukud kinni ja visake minema kõik teravad/läbistavad esemed, mida kannate.

- Kui kannate prille, võtke need eest, sest parem näha halvasti kui enam üldse mitte. Eemaldage kõrvarõngad, ketid, kaelakeed, sallid või kaelarätid.
- Ärge pange käsi taskusse.
- Liikuge rahvahulga servale, lavast või platvormist eemale.
- Kui jääte rüsina keskele või suletud ruumi lõksu, püüdke liikuda nii, et te ei oleks päris keskel ega kõige välimises servas.
- Kui liigute rahvahulgaga kaasa, ärge hoidke millestki kinni: laske lihtsalt voolul end kanda.
- Hoidke purjus, agressiivsetest või relvastatud isikutest eemale.
- Kui jääte tungleva rahvahulga keskele, kes lükkab teid edasi, hoidke käsi diafragma kõrval või külgedel. Rahvahulgas ei kujuta endast tegelikult ohtu mitte komistamine, vaid muljumine.
- Kui pillate midagi maha, ärge püüdke seda üles korjata: ükskõik kui hinnaline see ka on, teie elu on rohkem väärt.
- Kui rahvahulk tungleb kõvasti, püüdke moodustada kahe inimesega kolmnurk, surudes õlad kokku, nii et näod jäävad sissepoole. See peaks jätma teie rinnale minimaalselt ruumi liikuda (et hingata).
- Kui komistate, püüdke oma pead kaitsta ja püsti tõusta. Kui teil ei õnnestu tõusta, lamage looteasendis, surudes põlved vastu kõhtu ja kattes pea käsivartega/kättega, et kaitsta eluliselt tähtsaid organeid nii palju, kui see on võimalik.

Kuidas käituda, kui hädaolukord on möödunud ja naasete koju?

- Kui naasete kohta, kus oli just hädaolukord, olge ettevaatlik.
- Uurige hooneid põhjalikult kahjustuste või rüüste suhtes, mis võiks panna selle iga hetk kokku varisema.
- Hoonesse sisenedes ärge näidake mitte kunagi teed lahtise leegiga ega suitsetage – see võib tekitada mitmel põhjusel tulekahju või plahvatuse, peamiselt gaasi- või millegi muu kergsüttiva lekke tõttu.
- Hoidke lahtistest juhtmetest ohutusse kaugusse (sh telefonijuhtmetest) – iga katkine juhe kujutab endast potentsiaalset ohtu.
- Ärge lülitage tulesid põlema enne, kui olete veendunud, et juhtmed on korras ega ole kahjustada saanud.
- Nuusutage, kas tunnete hoones gaasi või muu kemikaali lõhna.
- Veenduge enne mistahes mahajäetud toote kasutamist, et see poleks keemiliselt saastunud, kopitanud ega halvaks läinud.
- Veenduge enne kraani- või kaevuvee kasutamist, et see oleks puhas ega oleks saastunud.
- Kui viibite piirkonnas, kus käivad päästetööd, aga teie abi ei vajata, ärge päästjaid asjata segage.

Kuidas käituda pantvangi sattumise korral?

- Pidage meeles, et teie ainueesmärk on ellujäämine.
- Leppige olukorraga ja olge valmis ootama. Püüdke end kokku võtta ja ärge laske ka kaaspantvangidel paanitseda.
- Leppige, et hirmu tundmine on loomulik. Esimesed 15–45 minutit on kõige kriitilisemad, seepärast alluge otsekohe inimröövijate käskudele. Mida kauem aega koos veedate, seda väiksemaks muutub oht, et röövlid teevad teile viga.
- Ärge rääkige põhjusest, vaid üksnes siis, kui selleks on vajadus. Jääge sõbralikuks ja ärge tüssake.
- Ärge anuge, paluge vabandust ega nutke.
- Ärge esitage inimröövijate kohta mingeid tähelepanekuid ega tehke neile ettepanekuid.
- Ärge vaielge inimröövijate ega kaaspantvangidega, vaid nõustuge üldise seisukohaga.
- Ärge pöörake inimröövijatele selga, kui nad just ei käsi teil seda teha. Pilkkontakt röövlitega on soovitatav, sest inimesed tapavad väiksema tõenäosusega, kui neile otsa vaadata. Samas ärge jõllitage järjepanu.
- Sööge, kui teile süüa pakutakse, seda ka siis, kui kõht pole parajasti tühi. See annab jõudu. Keeldumine muudab suhted vaenulikuks.
- Püüdke puhata. Istuge, kui see on võimalik. Kui pantvangikriis kestab, püüdke magada.
- Ärge proovige põgeneda, kui te pole pääsemises täiesti kindel. Kui olete kindel, kontrollige oma võimalusi ka teist korda.
- Kui mõni teie kaaspantvangidest vajab arstiabi, püüdke seda röövlitele öelda. Rääkige veenvalt ja rahulikult, ärge püüdke teha mitte midagi enne, kui olete saanud selleks loa.
- Kui teil on alust arvata, et päästeoperatsioon algab varsti, või kuulete hääli või karjumist, otsige ohutu koht, heitke pikali, katke pea kätega ja ärge tehke ühtki järsku liigutust. Ärge mitte kunagi jooksege päästjate poole – nad võivad teid röövliga segamini ajada.

Tegutsemine mobilisatsiooni korral

Kutsealused

- Kui olete kutsealune 18–55-aastane isik, kes on läbinud sõjalise algõppe, võidakse teile esitada mobilisatsioonikutse (reservohvitseri, kindrali/admirali, meediku või meediku abilise väljaõppega reservväelase vanuse ülempiir on 60 eluaastat).

- Kui olete kutsealune, aga ei ole sõjalist algõpet läbinud, võidakse teid suunata sõjaväelisele õppele, misjärel teid määratakse relvajõududes kohale, mis vastab teie sõjaväelisele/tsiviilväljaõppele.
- Kui olete naissoost isik, võidakse teid mobiliseerida juhul, kui olete läbinud sõjalise algõppe või omandanud kõrghariduse meditsiini, õenduse või sünnitusabi erialal (teisel juhul on vanuse ülempiir 60 eluaastat).
- Väeteenistusse värbamise eest vastutavad sõjaväeüksused esitavad igale kutsealusele isikliku väeteenistuse kutse.
- Välismaal viibivaid kutsealuseid teavitatakse Leedu saatkondade ja konsulaatide kaudu.

Teised kodanikud

- Kui teid on määratud mobiliseeritud isikkoosseisu tsiviilisikute reservi, tuleb teil asuda määratud ametikohale ja täita määratud ülesanded, mis lükkab edasi väeteenistusse värbamist seniks, kuni täidate eelmainitud ülesandeid.
- Ärge sattuge oodates paanikasse, vaid jätkake tavapärasest kodu- ja tööelu, kuni teile esitatakse mobilisatsioonikutse või teid kaasatakse mobiliseeritud isikkoosseisu tsiviilisikute reservi.

Mobilisatsioonikutse saamisel on kutsealused kohustatud andma endast teada järgmistes sõjaväeteenistusse värbamise ja mehituskeskustes.

- **Alytus**, Naujoji 2–320, tel (00370~315) 74 139 (Alytuse, Varėna ja Druskininkai omavalitsused);
- **Jurbarkas**, Vytauto Didžiojo 7–1, tel (00370~447) 53471 (Jurbarkase, Šakiai ja Raseiniai omavalitsused);
- **Kaunas**, Jonavos 64, tel 00370 706 74301, 00370 706 74303, 00370 706 74305, 00370 706 74308 (Kaunase, Prienai, Kaišiadorių, Jonava, Kėdainiai, Kazlų Rūda ja Birštonase omavalitsused);
- **Klaipėda**, Vytauto 5, tel (00370~46) 412 611 (Klaipėda, Plungė, Rietavase, Kretinga, Skuodase, Palanga ja Neringa omavalitsused);
- **Marijampolė**, Vilkaviškio 2, tel (00370~343) 54 628, 53 581 (Marijampolė, Vilkaviškise, Lazdijai ja Kalvarija omavalitsused);
- **Molėtai**, Amatų 4, tel (00370~383) 52963, (00370~612) 96193 (Ukmergė, Visaginese, Ignalina, Švenčionyse ja Molėtai omavalitsused);
- **Panevėžys**, Dembavos 30, tel (00370~45) 594556, 594532 (Panevėžyse, Pasvalyse, Biržai ja Kupiškise omavalitsused);
- **Šiauliai**, Dvaro 77, tel (00370~41) 524682 (Šiauliai, Radviliškise, Joniškise, Kelmė ja Pakruojise omavalitsused);
- **Tauragė**, Vinco Kudirkos 9, tel (00370~446) 61 697 (Tauragė, Šilutė, Šilalė ja Pagėgiai omavalitsused);
- **Telšiai**, Karaliaus Mindaugo 1, tel (00370~444) 74886 (Telšiai, Akmenė ja Mažeikiai omavalitsused);
- **Utena**, Maironio 9, tel (00370~389) 559475 (Utena, Rokiškise, Anykščiai ja Zarasai omavalitsused);

- **Vilnius**, Mindaugo 26, tel (00370~5), 2103 720, 2103 702, 2103 773 (Vilniuse, Šalčininkai, Širvintose, Trakai ja Elektrėnai omavalitsused).

Reservväelane peab teadma järgmist

- Reservväelased peavad andma endast 5 tööpäeva jooksul teada elukohajärgsesse sõjaväeteenistusse värbamise ja mehituskeskusesse, kus nad kantakse sõjaväelaste registrisse ning neile väljastatakse reservväelase või kohustuslikus sõjaväeteenistuses viibija tõend (viimane hõlmab jätkuvat kohustuslikku esmast sõjaväeteenistust, nooremohvitseri käsuõpet, sõjaväelist algõpet ning teenistust reservis olemise ja mobilisatsiooni korral).
- Sõdurid, kel ei ole reservväelase tõendit, aga kes on pärast professionaalse või kohustusliku sõjaväeteenistuse läbimist reservi arvestatud, peavad teatama endast elukohajärgsesse sõjaväeteenistusse värbamise ja mehituskeskusesse, kes väljastab selliseid tõendeid.
- Kõik reservväelased peavad teatama endast mobilisatsioonikutse saamisel (s.t mobilisatsioonikutse või muul moel teavitamiskäsu saamisel) elukohajärgsesse sõjaväeteenistusse värbamise ja mehituskeskusesse.

Kuidas käituda, kui märkate naabruskonnas või kustahes mujal riigis kahtlasi relvastatud isikute rühmi?

- Kui märkate naabruskonnas või kustahes mujal riigis kahtlasi relvastatud isikute rühmi, siis teatage nähtust hädaabinumbri 112.

Kuidas käituda õhuhäire korral?

- Lülitage elektriseadmed, gaas ja vesi välja.
- Kustutage tuled, tõmmake kardinad ette ja minge keldrisse või mujale varjendisse.
- Kui teie kodus ei ole varjumiseks sobivat kohta, haarake kaasa isikut tõendavad dokumendid, raha, toit, vesi, isikukaitse- ja esmaabivahendid, pange riidesse ning minge otsekohe lähimasse ühiskondlikku kaitserajatisse või muusse varjendisse.
- Ärge laske paanikal võimust võtta. Hoiatage naabreid ja sugulasi.

Kuidas käituda, kui teie elukohta saabuvad vaenulikud väed?

- Jääge rahulikuks. Püüdke esmalt välja selgitada, mis täpselt toimub, ja otsustage alles seejärel edasise käitumise üle.
- Kui märkasite oma aias sõdureid, ärge liginege neile, sest võite sattuda sihtmärgiks või juhusliku kuuli ohvriks.

- Ärge nuhkige ega andke järele kiusatusele uurida lähemalt sõjatehnikat, relvi või relvastatud isikuid – piilureid võidakse kergesti spiooniks pidada.
- Ärge lubage lastel tänaval mängida. Uudishimulikud lapsed võivad jääda tanki alla või komistada lõhkekehale jne.
- Ärge provotseerige vaenlase sõdureid, filmides või pildistades neid avalikult.
- Hoidke relvastatud isikuga rääkides käed taskust väljas ja ärge tehke järske liigutusi.
- Ärge mitte kunagi vaielge inimesega, kellel on püstol.
- Kui relvastatud isikud sisenevad teie koju või soovivad end seal sisse seada, lahkuge.
- Kui lähete linna, eelistage sõitmisele kõndimist.

Kuidas käituda, kui kuulete läheduses tulistamist või tulevahetust?

- Kui viibite tulistamist kuulates õues, ärge jookskes, vaid viskuge viivitamata maha ja katke pea kätega. Ärge isegi mitte mõelge puhtama koha otsimise peale, vaid viskuge täpselt sinna, kus parajasti seisate.
- Suruge end nii madalale vastu maad, kui vähegi saate, ja püsige selles asendis nii kaua, kuni tulistamist kuulete. Kui tulistamine lakkab, roomake ohutumasse kohta (olgu selleks maa-alune käik, kelder, ehitise esimene korrus, kraav või kas või prügikonteineri tagune vms).
- Kui viibite tulistamist või tulevahetust kuulates siseruumides, ärge minge akende juurde, kustutage tuled ja taganege akendeta ruumi (nt vannituppa, seinakappi).
- Kui teie kodus ei ole varjumiseks sobivat kohta, haarake kaasa isikut tõendavad dokumendid, raha, toit, vesi, isikukaitse- ja esmaabivahendid, pange riidesse ning minge lähimasse ühiskondlikku kaitserajatisse, kus saate pelgupaika ja abi.

Kuidas sõjast räsitud piirkonnast omal jõul evakueeruda?

- Kui see on võimalik, lahkuge esimesel võimalusel linnast ja minge oma sugulaste või sõprade juurde külasse. Seal on lahingutegevuse tõenäosus väiksem ning teil on lihtsam hankida toitu ja vett.
- Kavandage teekond ette ja pange paika kohad, kus saate mõnda aega viibida, et oodata rahutuste lõppemist või abi.
- Hoidke hädavajalikke esemeid pakitult ja minekuvalmis.
- Hoolitsege alati selle eest, et teie sõiduki kütusepaak oleks täis.
- Kui sõidukiga lahkumiseks on juba hilja, minge jalgsi.
- Evakueerumise ajal peab teie välimus vastama tsiviilisiku omale: ärge kandke khakit ega kaitsevärve/mustreid, ärge pakkige oma asju militaarstiilis seljakotti, ärge kinnitage pusse ega plaskusid nähtavale kohale.

- Ärge tõtake rutakalt, vaid näidake, et olete rahumeelne tsiviilelanik, kes soovib lahkuda (sest nii see ju ongi).
- Pakkige kaasavõetavad hädavajalikud esemed ja vesi mitmesse pakki: viis väiksemat kompsu on märksa mugavamad kui üks hiiglaslik kohver.
- Täiesti vajalik on pakkida vett ja toitu ühte väiksemasse seljakotti, mida ei tohi kordagi seljast ära võtta.
- Valige teed, kus kontrollitakse tsiviilisikute liikumist, või teed, mida soovivad ametiisikud, kes korraldavad evakuatsiooni ja taganemist. Teised teed võivad seada teid sõjaliste jõudude intensiivse liikumise tõttu ohtu.
- Otsige kontrollpunkte: igal sõjaväelise kontrolli all oleval territooriumil on ette nähtud teed, mida mööda tsiviilisikud saavad evakueeruda ja taganeda. Kontrollpunktidest saate olulist informatsiooni.
- Püüdke vältida strateegilistest objektidest mööda viivaid teid.
- Püüdke mitte kasutada teid, mida te ei tunne või milles te pole kindel – need võivad viia sihtkohast eemale ja seada teid ohtu.
- Liikuge üksnes pärast koitu või päeval: pimedas on väga keeruline tsiviilisikul ja sõduril vahet teha.
- Kui otsite öömaja, eelistage avatud alasid tühjadele hoonetele, kus on toimunud lahingud (need võivad olla mineeritud). Kui tänaval lamab laipu, ärge neid puudutage.
- Kui olete taganenud, aga relvakonflikt kestab ja teie elukoht on endiselt vastasvägede käes, ärge püüdke koju naasta: teid võidakse pidada luurajaks.

Kuidas jääda ellu vastasvägede vallutatud territooriumil?

- Varuge vett, sest on tõenäoline, et veetarne katkestatakse või torud külmuvad (talvel). Seepärast täitke kõik mahutid, isegi vann, kuni see on veel võimalik.
- Täitke veemahutid kaevust, allikast või avatud veekogust pärit veega. Kui viibite linnas, võidakse seal pakkida vett tsentraliseeritult tuletõrjedepoodes, haiglates ja aktiivses kasutuses olevates ühiskondlikes kaitserajatistes.
- Kõige ohutum on toitu hankida humanitaarabi tsentraliseeritud jaotuskeskustest.
- Kauplused võivad olla suletud/hävitatud, aga kahjustatud poeruumidest võib leida toitu või teisi esmatarbeid. Kui lähete sellisesse kohta toitu otsima, olge plahvatamata või meelega maha jäetud lõhkeainete suhtes ettevaatlik.
- Kasutage vee ja toidu otsimiseks ning transportimiseks kas jalgratast või käsikäru. Nii äratate vaenlase sõdurite seas vähem tähelepanu.
- Kaaluge relva soetamise vajadust ja võimalikkust, et kaitsta end röövlite ja rüüstajate eest.
- Kui leiate relva, ärge korjake seda üles, sest see võib olla mineeritud või vaenlase sõduritele n-ö söödaks pandud.

- Ärge liikuge öisel ajal, sest te saate surma. Vaenlase sõdurid peavad teid vaenlaseks, kes püüab positsioone muuta, relvi kohale toimetada või maad kuulata.
- Kui viibite linnas, liikuge nii, et teid on hästi näha, ja kandke rõivaid, mis ei ärata vaenlase sõdurites kahtlust, s.t tavalisi erariideid, millel puuduvad mistahes eraldusmärgid või militaarne sümboolika.
- Naised ja tütarlapsed peaksid kandma varjavaid, lohvakaid rõivaid, et mitte anda vaenlase sõduritele ettekäändet pakkuda äärmiselt ohtlikku seltskonda.
- Ärge andke vastasele intervjuusid ega lubage end filmida või pildistada. Kui keegi tutvustab end vabakutselise töötajana, veenduge, et ta tõepoolest oleks see, kellena esineb.
- Uurige järele, ega teie elukoht jää suurtüki positsiooni või edasitungimisel läbi kammitava maa-ala lähedale, ja tehke kindlaks, et katusel pole täpsuslaskureid.
- Leidke saatusekaaslasi (sõbrad-sugulased), kellega koos teil on kergem röövlitele ja rüüstajatele vastu astuda.
- Ehitage varjendeid. Igas kortermajas leidub kolikambreid, mis pakuvad pommitamise ajal tõhusat kaitset ning sobivad hästi hädavajaliku tagavara – toiduainete, kütuse ja ravimite – hoidmiseks. Kui te ei leia kolikambrit, seadke sisse nn turvamaja. Selleks sobivad hästi telliskivimajade esimesed korrused. Valige ruum, kus on kõige vähem aknaid, sest teil tuleb need kinni müürida. Pidage aga meeles, et kui barrikaadide end täielikult, jääte võimaliku laevaringu korral lõksu. Peate jätma endale taoliste olukordade tarbeks varuväljapääsu ja aken sobib selleks hästi.

Kuidas käituda, kui vaenlase sõdurid kontrollivad hooneid ja nõuavad dokumente näha?

- Leppige olukorra kui paratamatusega.
- Kui vaenlase sõdur sihib teid püstoliga ja käsib dokumenti näidata, tehke seda rahulikult.
- Ärge vahtige ringi, vaid suunake pilk kontrolli tegevatele sõduritele, aga ärge jõllitage neid järjepanu.
- Seiske rahulikult ja vaikselt oma kohal, v.a juhul, kui teil kästakse nt mõni uks avada.
- Kui allute korraldustele ning käitute loomulikult ja rahulikult, aitate kaasa kontrolli kiiremale kulgemisele. Ärge erutage, vahtige närviliselt enda ümber ringi, lobisege ega olge ka ebaloomulikult vaikne.

Kuidas käituda, kui agressori sõjalised jõud on end teie piirkonnas ajutiselt sisse seadnud ja kehtestanud sõjalise okupatsioonivõimu?

- Ärge tehke sõjalise okupatsioonivõimuga koostööd; ärge alluge sissetungijate ega kollaborantide korraldustele; ärge osalege ühelgi koosolekul, meeleväljavaldusel ega muul nende korraldatud üritusel; ärge jagage neile mingit teavet.

- Kui teil avaneb võimalus, vestelge vaenlase sõduritega, et kinnitada neile, et olete vastu nende juhtide propagandale, aga ei kavatse neile kui üksikisikutele midagi halba teha.
- Kasutage kõiki võimalusi, et teavitada (e-posti, sotsiaalmeedia või rahvusvaheliste meediaväljaannete kaudu) agressorriigi ühiskonda nende poliitiliste juhtide või valitsuse korda saadetavatest kuritegudest ja kallaletungist.
- Levitage tegeliku olukorra kohta teavet nii sotsiaalmeedia ja mobiilsidevõrkude kaudu kui ka isiklikult.
- Kui see on ohutu, filmige vaenlaste agressiivset käitumist ja kasutage olemasolevaid võimalusi (nt internetti), et edastada materjal rahvusvahelistele meediakanalitele (CNN, BBC jne).
- Kui internetiühendus on veel keset relvakonflikti olemas, korraldage agressori või sissetungija infosüsteemide pihta küberrünnakuid.
- Aidake sissetungija vägivalga ja repressioonide ohvreid.

Leedu relvajõudude eraldusmärgid

Leedu relvajõududes kasutatakse rahuajal hulgaliselt eraldusmärke ja vorme, millega saate tutvuda aadressil www.kariuomene.lt. Sõjalise konflikti ajal tuleb aga arvestada paari asjaolu, mis aitavad eristada teenistusvormis Leedu sõdurit mõnest muust militaarstiilis riietunud isikust.

- Leedu kaitse-/välivormis sõduril on paremal varrukal Leedu trikoloori embleem ja vasakul varrukal sõduri väeüksuse eraldusmärgiga kilbikujuline embleem.
- Kõigi sõjaväeliste auastmete kaitse-/välivormide rinna keskel asetseb riba, mis teavitab sõduri auastmest.
- Auastme saab teada ka paraadvormilt, aga sel juhul asetseb vastav eraldusmärk ohvitseridel õlal ning seersandikorpusel ja sõduritel mõlemal varrukal.
- Peakatteid on erinevaid ja neil võivad, kuid ei pruugi, olla eraldusmärgid, mistõttu neid ei saa tuvastamiseks kasutada.

Metallist isikuplaad (nn *dog tag*) sõduri isikuandmetega.

Leedu relvajõudude kaitsevorm.

Kasulik lisateave

- Leedu relvajõudude kaitsevormis sõdur peab kandma isikuplaati (nn *dog tag'i*), s.t metallist silti, millele on graveeritud tema isikuandmed ja mida teil on õigus näha küsida.
- Leedu sõduril on kohustus suhelda Leedu riigikeeles.

- Leedu sõdur ütleb küsijale oma täisnime ja väeüksuse nime, kus ta teenib.

1. Baniulienė, Renata, and Valdas Krulikauskas. *Protection of the population and environment in Georgia. Family mobilisation before any disaster*. Tbilisi, 2013: 98.
2. Baniulienė, Renata, et al. *Civil protection. Training material for vocational training institutions*. Kaunas, 2014: 256. (Originaalkeel: leedu.)
3. „Emergency Preparedness: Taking Responsibility for Your Safety”. *Emergency Survival Program*. Web. 16. märts 2014 <http://www.espfocus.org/uploads/ESP_DisabiPlan-LACo_0410.pdf>.
4. „Experience of Survival During Civil War (Bosnia)”. Web. 29. aprill 2014 <http://www.kramola.info/vesti*viastl/opyt-vyzhivaniya-vo-vremiagrazhdanskoj-voyny-bosnija>. (Originaalkeel: vene)
5. Government of the Republic of Lithuania. „Resolution 1502 [On the Approval of the Procedure of Management for Evacuation of Population]” 20. oktoober 2010. Web. 30. november 2014 <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=384075&p_tr2=2>. (Originaalkeel: leedu)
6. Ilichev, Andrey Aleksandrovich. *The Great Encyclopaedia of Urban Survival*. Moscow, 2000: 576. (Originaalkeel: vene)
7. Liepnieks, Jurgis. „What To Do if a War Breaks Out.” *Sarmatas*. Web. 29. aprill 2014 <<http://www.sarmatas.lt/03/kaip-elgtis-jei-prasidetu-karas/>> (Originaalkeel: leedu.)
8. Mankevičius, Vytautas, and Albertas Daugirdas. *Civilian resistance*. Vilnius, 2002: 187. (Originaalkeel: leedu)
9. Miniutaitė, Gražina „Civilian Resistance in the Security and Defense System of Lithuania: History and Prospects”; *Instead of conclusions: selected articles*. 2014: 43–62. (Originaalkeel: leedu)
10. Miniutaitė, Gražina. Civilian Resistance in the Security and Defense System of Lithuania: History and Prospects”, *Lithuanian Annual Strategic Review 2003*. Vilnius, 2004: 195–209. (Originaalkeel: leedu)
11. Parliament of the Republic of Lithuania. *Law on Civil Protection of the Republic of Lithuania*. Web. 30. november 2014 <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=465456&p_tr2=2>. (Originaalkeel: leedu)
12. Parliament of the Republic of Lithuania. *Law on Military Conscription of the Republic of Lithuania*. Web. 30. november 2014 <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=403776&p_tr2=2>. (Originaalkeel: leedu)
13. Parliament of the Republic of Lithuania. *Law on Mobilisation and Host Nation Support of the Republic of Lithuania*. Web. 30. november 2014 <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=442322&p_tr2=2>. (Originaalkeel: leedu)
14. Parliament of the Republic of Lithuania. *Law on the Armed Defence and Resistance against Aggression of the Republic of Lithuania*. Web. 30. november 2014 <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=373781&p_tr2=2>. (Originaalkeel: leedu)
15. Paškevičiūtė, Alina, et al. *Civil protection for young and old*. Vilnius, 2007: 248. (Originaalkeel: leedu)
16. Sharp, Gene. *Civilian-Based Defense. A Post-Military Weapons System*. Vilnius: Mintis Publishers, 1992: 161. (Leedu tõlge)
17. Sharp, Gene. *Self-Reliant Defense Without Bankruptcy or War*. Vilnius: Mintis Publishers, 1992: 77. (Leedu tõlge).
18. „Talking About Disaster: Guide for Standard Messages.” *National Weather Service*. Washington, D.C., 2007. Web. 16. veebruar 2014 <http://www.crh.noaa.gov/Image/bis/AmericanRedCross_TalkingAboutDisaster.pdf>.
19. „Ten Practical Tips for Survival if a War Breaks Out.” *15min.lt*. 18. märts 2014. Web. 30. november 2014. <<http://www.15min.lt/naujiena/aktualu/karo-zona/desimt-praktiniu-patarimu-kaip-isgyventi-prasidejus-karui-784-412730>>. (Originaalkeel: leedu.)